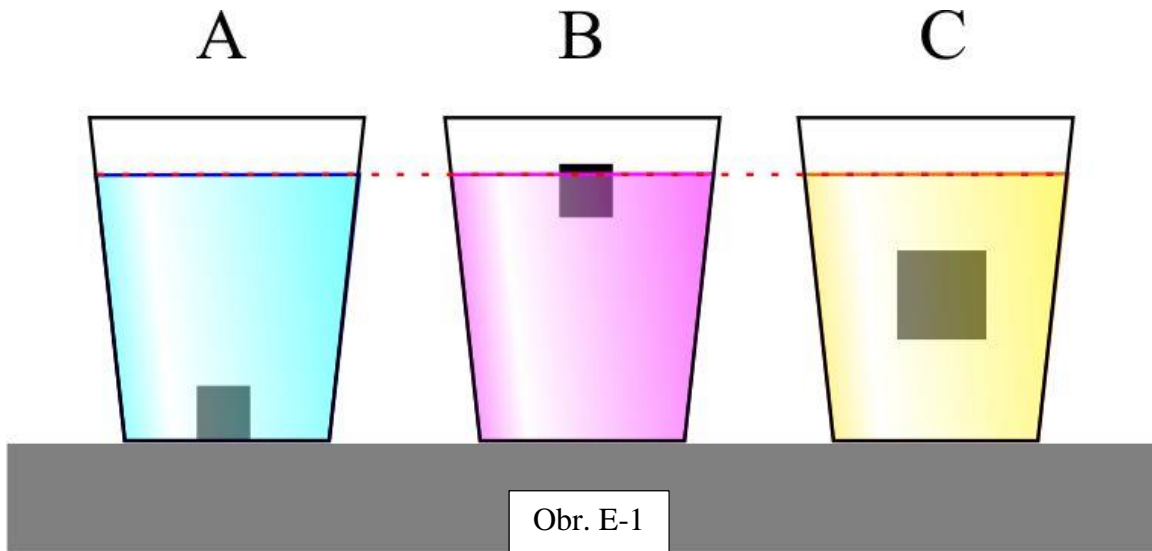

59. ročník Fyzikálnej olympiády
v školskom roku 2017/2018
Kategória E – okresné kolo
Text úloh

1. Poháre s kockami v kvapaline

Do troch rovnakých prázdnych pohárov postavených na vodorovnej doske sme vložili po jednej kocke z rovnakého homogénneho materiálu. Dĺžka hrán dvoch menších rovnakých kociek bola $a = 3,0$ cm, dĺžka hrany jednej väčšej kocky bola $b = 5,0$ cm. Do pohárov sme potom naliali tri rôzne kvapaliny tak, že ich voľné hladiny boli v rovnakej výške. Výsledný ustálený stav jednotlivých pohárov s kockami a kvapalinami je znázornený na obr. E-1.

Celkové hmotnosti pohárov A, B, C s kockami a kvapalinami označ m_A , m_B , m_C a hustoty kvapalín ρ_A, ρ_B, ρ_C . Kvapalina v pohári C je voda s hustotou $\rho_v = 1,00 \frac{\text{g}}{\text{cm}^3}$.

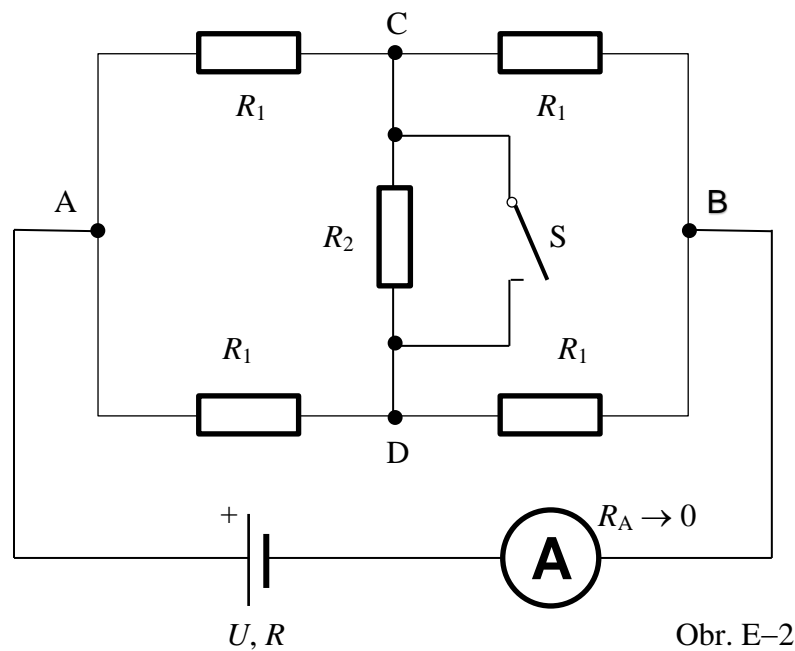
- Urči hustotu ρ kociek.
- Pomocou nerovností urči vzťah medzi hustotami ρ_A , ρ_B , ρ_C kvapalín v jednotlivých pohároch.
- Objem časti kocky v pohári B, ktorý je nad hladinou kvapaliny, je $V = 1,00 \text{ cm}^3$. Urči hustotu ρ_B kvapaliny v pohári B.
- Pomocou nerovností urči vzťah medzi hmotnosťami m_A , m_B a m_C .
- Je možné zo zadaných údajov určiť jednoznačne hustotu ρ_A kvapaliny A?

2. Elektrický obvod

Štyri rovnaké rezistory, každý s odporom $R_1 = 10 \Omega$ a rezistor s odporom $R_2 = 20 \Omega$ sú pripojené ku zdroju s napätím $U = 12 \text{ V}$ podľa schémy na obr. E-2. Ku zdroju je do série pripojený ampérmetr A s veľmi malým vnútorným odporom.

a) Urči celkový odpor sústavy rezistorov vzhľadom na uzly A,B v týchto prípadoch

- (1) R_{AB1} : pre obvod podľa schémy na obr. E-2, s rozpojeným spínačom S,
- (2) R_{AB2} : pre obvod podľa schémy na obr. E-2 so zapnutým spínačom S,
- (3) R_{AB3} : pre obvod podľa schémy na obr. E-2 s odpojeným rezistorom R_2 a rozpojeným spínačom S.

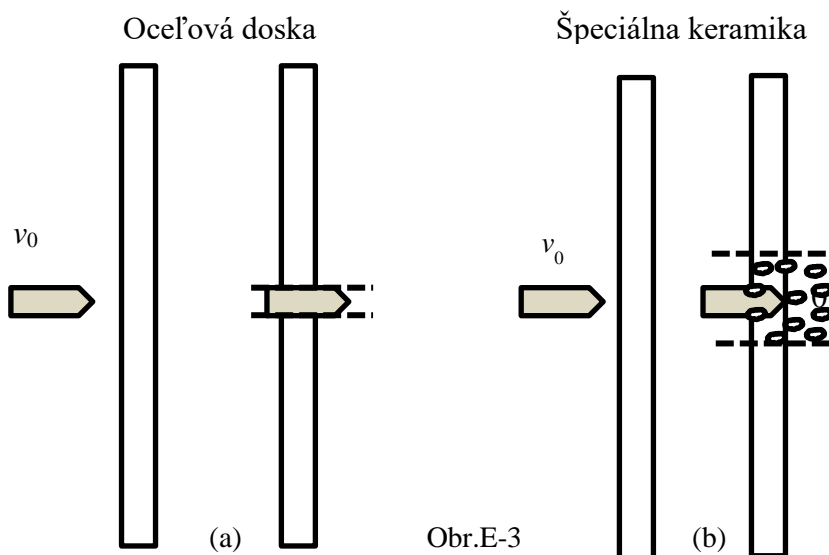
Po pripojení zdroja k obvodu podľa schémy na obr. E-2 s rozpojeným spínačom S prechádza ampérmetrom A prúd $I = 1,0 \text{ A}$.

- b) Urči vnútorný odpor R zdroja napätia.
- c) Urči napätie U_{CD} medzi uzlami C, D obvodu.
- d) Urči napätie U_{BC} medzi uzlami B, C obvodu.
- e) Urči výkon P zdroja, príkon P' sústavy rezistorov a účinnosť η zdroja pripojeného na sústavu rezistorov.

Pre jednotlivé prípady nakresli schémy a riešenie stručne vysvetli.

3. Ochranný štít

Nedávno zverejnil vojenský výskumný ústav objav materiálu, ktorý môže primerane chrániť vojakov i policajtov pred strelami zo strelných zbraní. Jeho základom je špeciálna keramika. Pri skúšobných testoch sa zistilo, že cez oceľovú dosku s hrúbkou $h = 5,0$ mm prenikne strela z určitej zbrane a zanechá v nej približne valcový otvor s priemerom zodpovedajúcim priemeru strely (obr. E-3 a). Doska s rovnakou hrúbkou $h = 5,0$ mm z objaveného keramického materiálu po dopade strely z tej istej zbrane sa rozpadne v niekoľko centimetrovom okolí dopadu strely na veľmi drobné častice a strelu zabrzdí (obr. E-3 b).

Pozn.: Špeciálna keramická doska má neusporiadanú tzv. amorfnú štruktúru, podobne ako sklo alebo kvapalina. Pôsobením nárazu alebo tlaku sa neláme, ale triešti sa na malé častice. Podobné fyzikálne vlastnosti majú napr. aj čelné okná automobilov, lietadiel, alebo rušňov, ktoré sa po náraze rozpadajú na malé časti (zrná). Svojimi fyzikálnymi vlastnosťami tak ochraňujú posádku dopravného prostriedku.

Častice tuhej a kvapalnej látky sú vzájomne viazané. Väzbu opisuje väzbová energia E_v , ktorú treba častici dodať, aby sa z tuhej látky uvoľnila. Príkladom je voda, z ktorej sa pri dodaní energie stáva plyn molekúl. Na premenu 1 kg látky na paru pri stálej teplote musíme látku dodať energiu l_v , ktorú nazývame *hmotnostné skupenské teplo*.

a) Urči väzbovú energiu E_v jednej molekuly vody.

Predpokladaj, že keramika má hustotu $\rho_k = 2,33 \times 10^3 \text{ kg/m}^3$, molárnu hmotnosť $M_{mk} = 28,1 \times 10^{-3} \text{ kg/mol}$ a väzbovú energiu pripadajúcu na jednu časticu $E_{vk} = 4,5 \times 10^{-20} \text{ J}$. Nárazom strely s hmotnosťou $m = 12 \text{ g}$, priemerom (rážou) $d = 9,0 \text{ mm}$ a rýchlosťou $v = 380 \text{ m/s}$ sa keramika okolo miesta nárazu roztriešti na jemné prachové častice.

b) Urči energiu U_1 , ktorú by bolo treba dodať keramike s objemom $V_1 = 1,00 \text{ cm}^3$, aby sa roztrieštila na jednotlivé častice.

c) Urči kinetickú energiu E_k strely a objem V_k keramiky, ktorý by pri roztriešení strelou na jednotlivé častice absorboval energiu strely.

Hmotnostné skupenské teplo varu vody $l_v = 2,26 \text{ MJ/kg}$, molárna hmotnosť vody $M_m = 18 \times 10^{-3} \text{ kg/mol}$, Avogadrova konštanta (počet častíc v 1 mole) $N_A = 6,02 \times 10^{23}/\text{mol}$.

4. Kikina doručovacia služba

Pripomenutie: V jednom z diel slávneho animátorského štúdia Studio Ghibli vystupuje 13ročné dievča Kiki (Doručovacia služba čarodejky Kiki – 1989), ktorá lieta na metle a doručuje v meste zásielky. V určitom okamihu deja stratí Kiki sebadôveru a tým aj schopnosť lietať (dočasne). Aby sfunkčnila poštovú službu, nachádza však nové technické riešenie pomocou balónov naplnených héliom.

Kiki používa na lietanie metlu s násadou. Násada je homogénna tyč s dĺžkou $d = 2,00$ m a hmotnosťou $m = 4,00$ kg. Na jednom konci násady je nasadená metla s hmotnosťou $m_m = 0,50$ kg tak, že ťažisko metly je na konci násady. Dievča Kiki má hmotnosť $m_K = 20,0$ kg a jej sedadlo je pripevnené na násade vo vzdialenosti $d_1 = 20,0$ cm od konca s metlou. Kiki sprevádza na jej cestách malý čierny kocúrik–navigátor Jiji (vyslov *Džidži*) s hmotnosťou $m_J = 2,50$ kg, ktorý sedáva vo vzdialenosti $d_2 = 15,0$ cm od voľného konca násady.

Kiki najprv použila jeden balón naplnený héliom a pripevnila ho pomocou tenkého lanka na násadu.

- a) Nakresli náčrtok letiacej zostavy Kiki a kocúrika na metle s jedným balónom a vyznač v ňom vektormi sily pôsobiace na metlu s posádkou a jednotlivé vzdialenosti. Urči objem V_0 balónu s héliom, aby sa metla s posádkou vo vzduchu vznášala, a vzdialenosť x_1 od voľného konca násady, v ktorej treba upevniť lanko, aby bolo možné udržať násadu metly pri vznášaní vo vodorovnom smere.

Kiki zistila, že lietanie s jedným balónom je nepohodlné, lebo sa ťažko udržiava vodorovná poloha násady. Rozhodla sa preto, že použije dva menšie balóny.

- b) V prvom prípade použila Kika dva rovnaké balóny s polovičným objemom $\frac{1}{2} V_0$. Jeden upevnila na koniec násady, na ktorom je nasadená metla. Urči vzdialenosť x_2 od voľného konca násady, v ktorej treba upevniť lanko druhého balóna, aby bolo možné udržať násadu metly s posádkou pri vznášaní vo vodorovnom smere. Situáciu znázorni na obrázku a vyznač v ňom vektormi sily pôsobiace na násadu metly a vzdialenosti potrebné pre výpočet.
- c) V druhom prípade Kika upevnila lanká balónov na konce násady. Na udržanie rovnováhy vo vodorovnej polohe ale musela nastaviť správne objemy balónov. Urči objem V_1 balónu pripevneného k voľnému koncu násady, aby sa metla s posádkou vznášala a bolo možné násadu udržať vo vodorovnom smere. Situáciu znázorni na obrázku a vyznač v ňom vektormi sily pôsobiace na násadu metly a vzdialenosti potrebné pre výpočet.
- d) Vysvetli, prečo je náročné pri vznášaní metly s posádkou udržať násadu metly vo vodorovnom smere.

Kiki lieta len blízko nad povrchom Zeme, gravitačná konštanta $g = 9,81$ N/kg. Tlak a teplota vzduchu i hélia, sú rovnaké, pri podmienkach letu hustota vzduchu $\rho_v = 1,29$ kg/m³, hustota hélia $\rho_H = 0,357$ kg/m³. Hmotnosť obalu balóna a lán je zanedbateľne malá.

---

59. ročník Fyzikálnej olympiády – Úlohy okresného kola kategórie E

Autori návrhov úloh: Aba Teleki 1, Daniel Klivanec 2, 3, Boris Lacsny 4
Recenzia a úprava úloh a riešení: Ivo Čáp
Preklad textu úloh do maďarského jazyka: Aba Teleki
Redakcia: Daniel Klivanec
Slovenská komisia fyzikálnej olympiády
Vydal: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava 2018